

До спеціалізованої вченої ради
Д. 41.086.04 з захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня кандидата (доктора)
юридичних наук у Національному
університеті «Одеська юридична академія»

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Зубченко Надії Ігорівни
«Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення
добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – міжнародне право**

Сьогодення демонструє зміну природи суспільних відносин, їхню гуманізацію та екологізацію, що проявляється у закріпленні в правових нормах необхідності гуманного поводження з тваринами. Зоозахист, як і охорона довкілля в цілому, набуває форми спільної турботи людства; окремі норми щодо захисту певних видів тварин набувають характеру норм *erga omnes*. Подібні вимоги міжнародної спільноти впливають і на відповідні зміни у правосвідомості народів. Ще очевидніше це проявляється у сфері правотворення і правозастосування. Великий обсяг нормативного матеріалу і різних форм міждержавного співробітництва зумовлює необхідність щільного вивчення та удосконалення міжнародно-правового регулювання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження з урахуванням особливостей сучасних суспільних відносин.

Дані питання актуалізуються для України в процесі її євроінтеграції. Так, Угода про асоціацію між Україною та ЄС (УА) говорить про необхідність відповідності українського законодавства не тільки переліку чітко встановлених норм самої Угоди, а й спільним цінностям та правовим стандартам і законодавству Євросоюзу. Зокрема це закріплено в Угоді і щодо

поводження з тваринами (ст. 64). Першим документом на загальноєвропейському рівні, який закріпив поняття «благополуччя тварин» («welfare of animals»), був Амстердамський договір 1997 р., котрий містив окремий Протокол 33 «Про захист та благополуччя тварин», в якому вперше на наднаціональному рівні у ЄС зазначено визначення тварин, як «істот, здатних відчувати». А Договір про функціонування ЄС 2007 р. (Лісабонський договір) у ст. 13 повторює і поглиблює дане положення.

Відтак з прийняттям УА виникає питання приведення законів України у відповідність не тільки до її міжнародно-правових зобов'язань, але й до всього комплексу внутрішнього європейського законодавства та правових стандартів, зокрема у сфері зоозахисту. Безумовно це тягне за собою необхідність відповідного наукового дослідження даної сфери, доктринального підкріплення вітчизняної правотворчої і правозастосовної практики у сфері захисту тварин.

Крім того, ратифікація Україною Європейської конвенції про захист домашніх тварин 1987 р., необхідність імплементації її положень породжують нагальну потребу вивчення змісту та конвенційних механізмів захисту домашніх тварин для ефективної реалізації положень Конвенції в Україні та покращення національного законодавства та практики його застосування.

Вищезазначене говорить про безумовну актуальність і нагальність дисертаційного дослідження Н. І. Зубченко «Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження», яке саме і спрямовується на розкриття наведених теоретичних проблем.

Окремо слід відзначити, що дана дисертація є першим дослідженням такого роду у вітчизняній правовій науці взагалі, і в науці міжнародного права зокрема.

Позитивно слід відзначити висновок автора про доцільність виокремлення комплексного правового інституту міжнародно-правового

регулювання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження (с. 28, 63). Про передумови формування такого інституту в сучасному міжнародному праві свідчить низка факторів, що і доводить автор дослідження.

На окрему увагу заслуговує висновок Н. Зубченко щодо необхідності змінення орієнтування законодавства України з антропоцентричної концепції «захист тварин від жорстокого поводження» (що має на увазі, перш за все, захист суспільної моралі) на природоцентричну концепцію «добробуту тварин» (що відображає баланс інтересів людини і ставлення до тварин) (с. 59, 62). Вбачається, що дані ідеї матимуть важливе значення для вітчизняної правотворчої практики.

Важливим, і таким, що має практичну направленість, є системний аналіз співробітництва держав як на зазначених рівнях, так і в рамках міжнародних організацій, механізмів імплементації міжнародно-правових норм у законодавство України та адаптації до права ЄС щодо забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження (с. 181).

Враховуючи вищенаведене, констатуємо важливість дослідження етико-філософського підґрунтя правового регулювання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, розвитку доктрини міжнародного права у зазначеній сфері, змісту та співвідношення понять «добробут тварин» та «захисту тварин від жорстокого поводження», міжнародно-правового співробітництва держав у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, стандартів забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження в європейському правовому просторі, імплементації міжнародно-правових норм щодо забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження в законодавство України. Саме такі важливі для науки й держави завдання поставила перед собою Н. І. Зубченко і здебільшого успішно з ними впоралася.

Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у рамках виконання плану науково-дослідницької роботи кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія» «Прогресивний розвиток міжнародного права в умовах глобалізації правового простору» на 2011–2015 роки, що є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 роки (номер державної реєстрації 0110U000671).

Н. І. Зубченко здійснила своє дослідження, ґрунтуючись на працях вчених, що розробляють проблематику міжнародного права навколишнього середовища, а також спеціалістів у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. Автор дисертації детально проаналізувала і дала правову оцінку міжнародним нормам, механізмам співробітництва держав, які складають зміст міжнародно-правового співробітництва держав у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, а також й національним актам європейських держав, які представляють інтерес з точки зору імплементації відповідних міжнародно-правових норм.

Поставивши собі за мету виявлення особливостей та закономірностей розвитку і здійснення міжнародно-правового співробітництва держав у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження (с. 7), автор дисертації послідовно й виважено підійшла до її досягнення. Текст роботи викладений логічно, стилістика є лаконічною й науковою. У роботі використано досить велику емпіричну базу, що свідчить про наукову спроможність і самостійність дослідження. Визначивши основні риси та закономірності міжнародно-правового регулювання сфери забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження та виявивши прогалини і недоліки в його сучасному стані, автор тим самим зробила внесок у розвиток вітчизняної науки міжнародного права.

Висновки, отримані Н. І. Зубченко у ході дослідження, є обґрунтованими й достовірними. Так, автор стверджує, що концепції та постулати гуманного ставлення до тварин базуються на морально-етичних імперативах, сформульованих філософами XIX – першої половини XX ст. (с. 43). Дослідниця зазначає, що моральні імперативи щодо поводження з тваринами сформували основу для правового регулювання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження на трьох рівнях – універсальному, регіональному та національному, а генезис моральних імперативів поводження з тваринами вплинув на утворення національних правових норм щодо поводження з тваринами, котрі, своєю чергою, сприяли створенню регіональних стандартів поводження з тваринами. Регіональні стандарти вплинули на утворення універсального рівня поводження з тваринами (с. 61-62). Автор констатує, що у сфері правового забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження відбувається зміна підходів: від захисту від жорстокого поводження (антропоцентричний підхід) до забезпечення добробуту тварин та визнання тварин носіями прав (природоцентричний підхід) (с. 212).

Проводиться ретельне дослідження понять «добробут тварин» та «захист тварин від жорстокого поводження» та їх співвідношення. (с. 57-58). В дисертації визначається, що ці поняття набувають характеру базових у правових актах (зокрема, у європейських конвенціях щодо поводження з тваринами та у законодавстві низки європейських держав) (с. 57).

У роботі досліджується універсальний і регіональний рівні міжнародно-правового співробітництва у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, приділяється увага діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження тощо (с. 75, 86 та ін.).

Автор запропонувала розглядати європейський регіональний рівень з позиції двох типів правової регламентації – на рівні наднаціональної інституції (Європейський Союз) і на рівні міжнародної організації (Рада

Європи) (с. 89), що об'єднуються, на думку автора у стандарти в рамках європейського правового простору у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження (с. 71-72).

Н. І. Зубченко приділяє значну увагу приведенню законодавства України до відповідності європейським стандартам. Наразі Україна є стороною лише Європейської конвенції про захист домашніх тварин 1987 р., однак участь у інших європейських конвенціях щодо поводження з тваринами була б важлива для наближення законодавства України до європейських стандартів поводження з тваринами, оскільки чинне законодавство України у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження має велику кількість прогалин (с. 219).

Заслужують на увагу запропоновані автором зміни до Конституції України (С. 203), які можуть бути використані в процесі реформування Основного закону. По-перше, автор пропонує їх на основі детального аналізу відповідних конституційних положень зарубіжних країн (зокрема ФРН), які вже пройшли позитивне випробовування практикою. По-друге, внесення подібних змін відповідає змісту і духові Лісабонського договору, а отже є важливим в процесі європейської інтеграції України.

Висока якість дисертаційного дослідження Н. І. Зубченко цілком логічно зумовила її практичну значущість. Матеріали дослідження можуть бути використані у науково-дослідній роботі, в освітній діяльності, у правотворчій та правозастосовній сферах.

Усе це дає можливість констатувати, що в представленому дисертаційному дослідженні «Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження» містяться достовірні та ретельно обґрунтовані висновки, які в цілому вирішують актуальне наукове завдання – комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів міжнародно-правового співробітництва держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження.

Зміст автореферату достатньо розкриває основні положення дисертаційної роботи, а також отримані автором нові наукові результати, висновки та рекомендації і є ідентичним основним положенням дисертації.

Поряд зі згаданими здобутками автора, в дослідженні Н.І. Зубченко зустрічаються положення, які можуть бути предметом дискусії:

1. На стор. 44 автор пропонує періодизацію етико-філософського обґрунтування забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. До V, сучасного етапу віднесена поява міжнародно-правових інструментів регулювання забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, а також концепції прав тварин. Але потребують пояснення критерії, покладені в основу періодизації, та зміст сучасного етапу у частині саме етико-філософського обґрунтування забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження.

2. Вимагає пояснення термінологічний апарат дослідження. Так, у підрозділі 1.3. розглянуто зміст та співвідношення понять «добробут тварин» та «захист тварин від жорстокого поводження», перш за все, у доктринальних дослідженнях з питань забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження, та в концептуальному вигляді. Але виникає питання щодо особливостей використання цих термінів у нормативних джерелах, точного змісту та співвідношення, на які посилається автор на стр. 45. Має сенс провести лінгвістичне тлумачення терміну «добробут тварин», тим більше, що автор вказує, що «поняття «добробут тварин» неоднозначне. Різні правові акти трактують даний термін по-різному. Наприклад, розглядаючи добробут тварин і спираючись при цьому на основні європейські конвенції щодо поводження з тваринами, слід визначити добробут тварин згідно з такими документами (С. 52). Крім того, на стор. 45 автор справедливо стверджує, що «добробут тварин включає в себе дві основні складові: фізичну та морально-духовну, або емоційну»; втім термін «добробут» відображає лише матеріально-побутове забезпечення, достаток, а те, про що

говорить автор у вітчизняному законодавстві, зокрема, передається терміном «благополуччя».

3. На стор. 64 вказана послідовність виникнення рівнів правового регулювання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження та їхній взаємовплив. Але не приведено чіткі хронологічні дати та події, які можливо розглядати як виникнення відповідного рівня. Це, перш за все, стосується співвідношення універсального та регіонального рівнів правового регулювання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження.

4. При розгляді універсального рівня регулювання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження автор посиляється на заборону жорстоких методів полювання, які містяться у конвенціях з охорони тваринного світу, щодо охорони біорізноманіття (підрозділ 2.1). Але у більшості випадків заборона методів полювання пов'язана саме з захистом тварин від винищення, а не з жорстокістю самого метода. За яким критерієм автор розрізняє жорстокі методи полювання від заборонених методів, наприклад у Міжнародній конвенції про охорону птахів 1950 р. або щодо видобутку китів (с. 66-67).

5. При розгляді імплементації міжнародних норм щодо забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження в Україні автор практично не торкається таких питань, як стандарти поводження з тваринами в зоопарках; впровадження міжнародних стандартів щодо експериментів над тваринами та створення механізмів контролю за цією діяльністю; відповідність міжнародним нормам функціонування дельфінаріїв в Україні.

Водночас, висловлені зауваження не є принциповими й суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. В роботі на високому науковому рівні розглядаються складні міжнародно-правові проблеми, обумовлені темою дослідження, і висувуються цікаві наукові ідеї.

На основі вивчення змісту дисертації та праць, опублікованих за темою дисертації, можна зробити висновок, що дисертація Зубченко Н.І. «Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження» відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор Зубченко Надія Ігорівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

О.В.БУТКЕВИЧ

«26» січня 2016 р.

